

Pulkininkas, chemikas Juozas Vėbra*

Liuda Dągytė

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui Vakarų Europos šalyse atsidūrė 16 milijonų piliečių iš Rytų Europos šalių – tai buvo pabėgėliai nuo sovietinio režimo, išsigalėjusio po Europos padalijimo į įtakos zonas tarp sąjungininkų. Dešimtys tūkstančių lietuvių, patyrusių 1940 m. sovietinės okupacijos siaubą, apsigyveno Vakarų Vokietijoje pabėgėlių asmenų stovyklose. Net išėję iš nacių kalėjimų ir lagerių antifašistinio judėjimo kovotojai įsitikino, kad grįžti į sovietų okupuotą Lietuvą yra pražūtinga. Dauguma lietuvių iš Vokietijos ir kitų šalių patraukė į emigrantų šalį – JAV. Tuomet amerikiečiai puikavosi savo demokratija, žodžio laisve. Net ir dalis politikų šioje šalyje prieš karą ir po jo nebuvo gerai išgilinę į tai, kas vyksta Sovietų Sąjungoje, tuo labiau pavergtose Baltijos valstybėse. Todėl jie negalėjo suprasti, kodėl net nukentėję nuo nacių žmonės negali grįžti į savo tėvynę. Išėvių dalia buvo labai sunki – jie buvo nesuprasti, dirbo laikiną, atsitiktinį menkai apmokomą darbą.

Taip toje sėkmingoje šalyje pradėjo gyventi ir mūsų kraštiečiai Juozas Vėbra. Tik 1951 m. J. Vėbrai pasisekė susirasti nuolatinį darbą pagal specialybę – jį priėmė sprogmenų tyrinėtoju į Vinčesterio dirbtuvių laboratoriją. Jo viršininkas, norėdamas patikrinti naujo darbuotojo gebėjimus, įpareigojo jį pagaminti vieną gramą sprogstamosios medžiagos pagal pateiktą formulę. J. Vėbra įvykdė nurodymą – jis atnešė viršininkui pagamintą 1 gramą medžiagos, įvyniotas į vatą, ir perspėjo, kad tai labai jautrus ir galingas sprogmuo. Viršininkas neatkreipė dėmesio į šią pastabą ir liepė padėti sprogmenį ant stalo. O kitą dieną atėjęs į darbą vietoj savo stalo jis rado šipulių krūvą – nuo vibracijos įvyko sproginimas. Šis epizodas išgarsėjo ir tapo linksmų pokalbių tema. Po metų J. Vėbra buvo perkeltas tyrinėtojo darbui į garsios sprogstamųjų medžiagų ir šaudmenų gamybos korporacijos *Olin Mathison* tyrimų centrą Niu Heivene, Konektikuto valstijoje. Šioje įmonėje jis dirbo iki pat išėjimo į pensiją 1966 m. Vėliau dar buvo pakviestas dirbti trejus metus chemiku tyrinėtoju *Technichem* korporacijoje. Tai, kad šiose įmonėse jo darbas klostėsi sėkmingai, rodo užregistruoti jo išradimai ir išduoti patentai. Duomenų apie šį jo gyvenimo laikotarpį yra mažai. Tačiau J. Vėbra, kuris buvo žinomas tarpukario Lietuvoje, vertas žavesio kaip ypatinga asmenybė – 1919 m. savanoris kūrėjas, pulkininkas, chemijos mokslų daktaras, profesorius, inžinierius. Jo gyvenimo tikslas – nepriklausoma Lietuvos valstybė.

Juozas Vėbra gimė 1901 m. balandžio 20 d. Rokiškio apsk. Kamajų vls. Gintynės vienkiemyje. Jo tėvas Jonas Vėbra turėjo apie 150 ha ūkį. 1905 m., kai Rusijos imperijoje vyko politiniai

*Pulkininkas, chemikas
Juozas Vėbra*

* Straipsnis parengtas pagal Rudokas J. *Prarastieji Lietuvos talentai*, V., 2001, p. 222–314.

neramumai, Vėbrų ūkio rugiuose buvo rastas nušautas aukšto rango rusų žandaras. Nors teismas dėl šio įvykio neapkaltino lauko šeimininko, tačiau carinė valdžia administracine tvarka konfiskavo visą Vėbrų šeimos turtą ir net ketino išvežti šeimą į Sibirą. Rokiškio grafas Pšezdzeckis užtarė nukentėjusią šeimą – į Sibirą neišvežė, bet ūkis buvo atimtas. Taip J. Vėbra jau ankstyvoje vaikystėje patyrė užkariautojo savivalę. Grafas atidavė Jonui Vėbrai valdyti 57 ha ūkį Girgždėliuose. Padėjo giminės ir kaimynai – jie davė kas arklį, kas karvę. Iš to reikėjo išauginti gyvulių bandą. Vėliau teko nuomoti žemę. Gyveno sunkiai, o dar reikėjo mokyti vaikus. Kaip buvo įprasta tais laikais, sūnus Juozas lankė rusišką pradinę mokyklą. Paskui sėkmingai mokėsi Rygos gimnazijoje, kurios direktorius užsinorėjo surusinti jo pavardę – vietoj Vėbra užrašyti Vebrov. Juozas tam pasipriešino ir persikėlė į 1915 m. pradėjusią veikti Panevėžio lietuvišką gimnaziją. Bet šioje gimnazijoje mokėsi neilgai. Tuomet vyko Pirmasisirmasis pasaulinis karas. 1918 m. pabaigoje pasklido žinia apie besikuriančią Lietuvos kariuomenę. Buvo šalta žiema. Septyniolikmetis J. Vėbra pėsčiomis, slapstydamasis nuo bolševikų naktimis įveikė beveik šimto kilometrų kelią nuo tėvų namų iki Panevėžio. Susitiko su mokslo draugais. Broliai Leonas ir Juozas Račiūnai irgi buvo jau susiruošę į kariuomenę. O klebonas J. Stakauskas, sužinojęs apie gimnazistų sumanymą, sudejavo: „*Ką jūs, vaikai, padarysite prieš Rusijos galybę?!*“ Tačiau pamatęs jų stiprų pasiryžimą ginti tėvynę, davė jiems arklį su rogėmis ir palaimino prieš kelionę į Truskavės apylinkėse esančias Panevėžio apsaugos bataliono pozicijas. Atvyko be nuotykių ir tapo savanoriais. Pirmiausia gavo kareiviškos košės ir šautuvus, kurių dar nebuvo matę. Reikėjo skubiai susipažinti su ginklais, nes buvo ruošiamas netrukus prasidėsiantis Ramygalos puolimas. Išžvalgyti priešo buvimo vietą padėjo atvykę broliai Račiūnai, jie buvo nuo Ramygalos ir gerai pažinojo apylinkes. Savanorių būrys gavo užduotį – likviduoti Ramygaloje ir Truskavoje išikūrusius bolševikų komitetus su rusų karine apsauga. Norėdamas atrodyti kaip tikras karys, J. Vėbra užsidėjo kunigo J. Stakausko dovanotą vokišką šalmą ir su draugais išžygiavo į mūšį. Puolimas vyko sėkmingai. Vasario 11 d. naktį savanoriai sutriuškino bolševikus Ramygaloje, o kitos dienos rytą – Truskavoje. Paimti trofėjai: du telefono aparatai, keli šautuvai, penki arkliai. Tai buvo J. Vėbros ir jo draugų pirmas kovos krikštas.

Bolševikų komitetų veikla pasižymėjo savivale, rekvizicijomis ir teroru. Savanoriai, išlaisvindami savo tėvynainius nuo bolševikų, pelnė pasitikėjimą ir pagarbą. Prie jų prisijungdavo vis daugiau jaunuolių. Batalionai nuolat gausėjo – stojo nauji savanoriai, o karininkų fronte labai trūko. Tuomet visoje Lietuvoje plėtėsi karo veiksmai dėl šalies nepriklausomybės. J. Vėbrai ir jo bendramoksliams kariauti teko neilgai – netrukus iš Kauno atėjo nurodymas savanorius, baigusius ne mažiau kaip 6 gimnazijos klases, nukreipti į Kaune steigiamą Karo mokyklą. Taip netikėtai J. Vėbra tapo kursantu. Karo mokykla atidaryta 1919 m. balandžio 1 d. Išklmėse dalyvavo prezidentas A. Smetona, Žemaičių vyskupas P. Karevičius ir kiti aukšti pareigūnai.

Karo mokykloje visko trūko. Kambariuose buvo tik geležinės lovos su šiaudiniais čiužiniais ir jokių kitų baldų. Kariūnai nešiojo dėvėtus vokiškus viršutinius drabužius, batus dažniausiai avėjo ne savo dydžio, vilkėjo nuosavus

marškinius, kuriuos patys skalbdavo. Maitinama buvo prastai – kava be cukraus, sriuba iš papelijusių žirnių ar kruopų. Mokytis teko neretai po 14 val. per parą. Po daugelio metų J. Vėbra apie šį laikotarpį savo atsiminimuose rašė su humoru ir nieko nekaltindamas, nes tada jų, savanorių, idealai buvo svarbesni negu buitiniai patogumai ir poreikiai. Tuomet mokyklos viršininkas buvo patyręs karininkas Jonas Galvydis-Bykauskas, kilęs iš Užpalių parapijos. Jis labai įdomiai dėstė taktiką. Be to, griežtai rūpinosi, kad būsimieji karininkai būtų visapusiškai išsilavinę. Todėl šeštadienių popietėmis kariūnai buvo mokomi etiketo, dainų ir šokių. J. Galvydis-Bykauskas buvo labai taurus, geraširdis ir gerbiamas žmogus, kalbėjo savo krašto dialektu. Todėl vienas jo pamokslas skambėjo taip: „*Žmagus be tikėjima, kara maksla ir nemakąs šakti – tai kiaula, a ne žmagus*“ („*Žmogus be tikėjimo, karo mokslo ir nemokąs šokti – tai kiaulė o ne žmogus*“). Jį mylėjo ir apie jį kūrė nepiktus anekdotus.

O Kaune tuomet buvo neramu, siautėjo maištaujantys vokiečių kareiviai. Mokykloje nuolat budėjo vienas būrys, pasiruošęs atremti užpuolikus. Kartais naktimis kariūnai stovėjo sargyboje prie įvairių valstybinių įstaigų, dalyvavo kratose, kai buvo ieškoma bolševikinių organizacijų.

J. Vėbra baigė artileristų grupę. Ši pirmoji Karo mokyklos laida buvo sukomplektuota vien iš savanorių. Todėl ją pavadino Savanorių kūrėjų laida. Kartu su J. Vėbra tuomet mokėsi net keturi būsimieji generolai – A. Čepas, J. Černius, V. Karvelis, V. Žilys, būsimieji aukšto rango Ginklavimo valdybos ir Tyrimų laboratorijos karininkai. Mokytis jiems teko neilgai. Fronte vyko sunkūs lemiami mūšiai. Todėl valdžia nusprendė 1919 m. liepos 6 d. suteikti 89-iems kariūnams pirmąjį karininko laipsnį ir tiesiai iš mokyklos nukreipti juos į frontą.

Pirmiausia J. Vėbrai teko vėl susiremti su bolševikais Dauguvės fronte. Ten buvo labai sunki padėtis – trūko šaudmenų. Jo baterija vienai dienai gaudavo tik 9 sviedinius, ir reikėjo juos labai sumaniai ir saikingai panaudoti, siekiant nutildyti priešo kulkosvaidininkus, kurie apšaudydavo lietuvių pėstininkus. Esant 30°C šalčio kautynės vyko nuo 1919 m. gruodžio 4 d. iki 1920 m. sausio 4 d. Nepaisant visų sunkumų Lietuvos ginkluotosios pajėgos nuvijo bolševikus už Dauguvos. 1920 m. rugsėjo–spalio mėnesiais mūšiai vyko su lenkais ties Seirijais, Lazdijais, Vievio, Rykantaš. Ypač sunkių kautynių būta prie Vievio. Apie tas dienas J. Vėbra rašė atsiminimuose:

„Buvome visi juodi nuo parako dūmų – savų ir priešų. Sviedinio skeveldra ar kulka visai sudraskė mano milinės nugarą, o aš to mūšio įkaršty net nepajutau. Vėliau buvo nelengva naują milinę gauti.“

1921 m. gruodžio mėn. kova dėl Lietuvos nepriklausomybės jau buvo pasibaigusi. Tačiau šalies padėtis tebebuvo sudėtinga – iš visų pusių priešai, o svarbiausia – lenkų okupuotas Vilnius. Patriotinę savanorių kariuomenę, pasiekusią didelių laimėjimų, reikėjo reorganizuoti į reguliarią, moderniais ginklais ir kvalifikuotais karininkais aprūpintą kariuomenę. Tais metais balandžio mėnesį, dar nepasibaigus karui, J. Vėbra buvo paskirtas lankyti Aukštuosius karininkų kursus. Karui aprimus, kariuomenės vadovybė nutarė nedelsiant siųsti jaunos, gabius,

fronto ugnį perėjusius karininkus į geriausias užsienio karo mokyklas. Konkurso tvarka J. Vėbrai pasiūlyta mokytis Paryžiaus karo akademijoje, o jis pats pasirinko Fontenblo artilerijos karo mokyklą. Šioje pagrindinėje Prancūzijos artilerijos mokykloje J. Vėbra buvo pirmas klausytojas iš Lietuvos. Po jo šią mokyklą baigė geriausi mūsų artileristai – būsimieji pulkininkai V. Jasulaitis, P. Alanta-Babickas, pokario partizanų generolas Vytautas – J. Žemaitis, keli Ginklavimo valdybos ir Tyrimų laboratorijos karininkai. Mokyklos vadovybė priskyrė J. Vėbrą prie pirmosios klausytojų grupės net nekreipdama dėmesio į tai, kad leitenantas iš Lietuvos menkai moka prancūzų kalbą ir atvyko dviem mėnesiais pavėlavęs. Į šią grupę atrinkdavo labiausiai išsilavinusius jaunuolius, turinčius jaunesniojo leitenanto laipsnį. Mokymas – dveji metai. Paryžius greta, už 60 km, tačiau susipažinti su šio miesto išymybėmis laiko nebuvo. Savo ataskaitoje Lietuvos kariuomenės štabo Karo mokslo skyriui tų metų gruodžio 31 d. J. Vėbra rašė:

„Galiu perskaityti su žodynu į valandą 1–2 psl., tuo tarpu kaip lektoriai kiekvieną lekciją atpasakoja 20–30 psl. ir tokių teoretinių lekcijų esti kasdieną 4–5. Šiaip apie gyvenimą jau susikalbu, bet laike lekcijų dar labai daug ko nesuprantu, nes dauguma lektorių kalba taip, kad aš nespėju išgirsti ne tik atskirų žodžių, bet ir ištisų sakinių.“

Buvo sunku ir graudu, nes mokykla duodavo klausytojams plataus profilio žinių: bendrosios disciplinos ir kalbos, bendrieji karo mokslai – taktika, topografija, karo istorija, fortifikacija, sprogstamosios medžiagos, specifinės artilerijos disciplinos – balistika, artilerijos taktika; inžinerinės disciplinos – akustika, elektrotechnika, metalurgija ir kt. Ataskaitoje į Kauną 1922 m. vasario 21 d. jis pranešė:

„Tik ką atvykęs mokyklon laike lekcijų nesupratau, nė apie ką kalbama. Dabar kai kurias lekcijas aiškiau kalbančių lektorių beveik visiškai suprantu (bendroji taktika, šaudymo teorija ir kt.). Kliūtis dėl stokos matematikos žinių mažinasi. Esu įsitikinęs, kad mokyklą baigdamas būsiu praėjęs viską, kas joje buvo dėstyta. Ir taip tenka dirbti po 15–16 val. į parą.“

1922 m. liepos 6 d. J. Vėbrai buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. Toliau J. Vėbros mokslai ėjo sklandžiai. Jis reguliariai siuntė į Kauną ataskaitas, kuriose plačiai rašė apie dėstomas disciplinas, keliamus reikalavimus, egzaminus, geras ir blogas mokyklos savybes. Tai buvo labai svarbu ruošiant karininkus į Fontenblo mokyklą. Vėliau J. Vėbra su ataskaitomis siuntė vadovėlius bei mokslinę literatūrą. Jis buvo tikras pirmtakas visos plejados Lietuvos karininkų, kuriuos valstybė per visą tarpukario laikotarpį sistemingai siuntė mokytis į geriausias Europos įvairių specialybių karo mokyklas.

Į Kauną J. Vėbra grįžo 1923 m. rugpjūtį. Greta karo tarnybos jis tęsė mokslą Aukštuosiuose karininkų kursuose ir kartu juose dėstė žinias, įgytas Fontenblo artilerijos mokykloje, eksternu baigė *Aušros* gimnaziją ir ruošėsi mokytis universitete. 1925 m. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. J. Vėbra labai vertino artileriją ir šioje srityje turėjo gerą išsilavinimą. Tuo tarpu vėl konkurso tvarka 1925 m. spalio 3 d. jis buvo komandiruotas mokytis į Tulūzos chemijos institutą Prancūzijoje.

Jame besimokantys gaudavo labai plataus profilio žinių ir gerą parengimą daryti įvairias sudėtingas analizes. Reikalavimai studentams buvo dideli, tačiau kapitonas J. Vėbra sunkumų nebeturėjo, nes laisvai kalbėjo prancūziškai. Jau pirmais mokslo metais profesoriai pastebėjo jo atkaklumą ir didelius gabumus. Taikomosios chemijos prof. Ž. Briusas pasiūlė jam per atostogas vieną mėnesį padirbėti kartu jo laboratorijoje. Institute toks pasiūlymas buvo retas dalykas ir reiškė didelę pagarbą studentui. O jo vadovybė Kaune vis dar negalėjo nuspręsti, kurioje chemijos mokslo srityje J. Vėbrai reikėtų specializuotis – sprogstamųjų medžiagų ar cheminio karo, kuris tuomet, po Pirmojo pasaulinio karo, atrodė realus. Todėl jis kaupė šių abiejų skirtingų chemijos mokslo sričių žinias. Vėliau plačios žinios jam labai pravertė kuriant Tyrimų laboratoriją Kaune. Besimokydamas Chemijos instituto antrame kurse J. Vėbra Tulūzos universitete išlaikė fizikos–chemijos ir elektrochemijos egzaminus ir gavo gamtos–matematikos mokslų licencijos diplomą. 1926 m. kovo 26 d. J. Vėbrai suteiktas majoro laipsnis. 1928 m. gegužės 15 d. apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. Tais metais Tulūzos inžinierių–chemikų draugija apdovanojo jį šios draugijos medaliu už nuopelnus mokslui.

1928 m. liepos 14 d. majoras J. Vėbra savo raporte Karo mokslų valdybos viršininkui rašė:

„Išlaikiau diplominius egzaminus Tulūzos chemijos institute įgydamas inžinieriaus-chemiko diplomą. Chemijos institutą baigiau antru iš 85 išlaikiusių (laikančių buvo berods 126) su bendru pažymiu „labai gerai“.“

Viena prancūzų firma pasiūlė J. Vėbrai gerai apmokamą darbą, tačiau jis atsisakė, nes turėjo kitų planų – siekti mokslo aukštumų. Studentams, geriausiai išlaikiusiems egzaminus, institutas leisdavo pasilikti ketvirtiems metams ir sekti profesorių darbus jų laboratorijose. J. Vėbra gavo tokį pakvietimą – tai buvo aukštas jo gabumų ir žinių įvertinimas. Lietuvos kariuomenės vadovybė nusprendė pratęsti karininkui komandiruotę ir skirti jam 2000 litų daktaro tezęms išleisti. Disertaciją jis apgynė 1928 m. liepos 18 d. ir gavo chemijos mokslų daktaro laipsnį.

J. Vėbros veržimasis į pasaulio mokslo viršūnes rodo, koks didžiulis intelektualinis ir kūrybinis potencialas glūdėjo atgimstančios valstybės jaunime ir kaip valdžia sumaniai tai rėmė. Todėl Respublika ir pasiekė tarpukaryje neįtikėtinos pažangos. Buvę savanoriai, tapę reguliarios kariuomenės karininkais, įvertino mokslą kaip priemonę, kurią naudojant galima sukurti tinkamą valstybės gynybą ir išvengti praeities klaidų bei sunkių praradimų. Netolimos praeities pamoka buvo karti. 1919 m. lapkričio 14 d. Lietuvos vyriausybės ministras pirmininkas A. Voldemaras savo programinėje kalboje Valstybės Tarybos posėdyje kalbėjo, kad Lietuva nė su vienu iš kaimynų – vokiečiais, lenkais, ukrainiečiais, rusais ir latviais – nekariauja ir didelių pajėgų sienoms saugoti nereikės.

Tuo tarpu pavojus Lietuvai iškilo jau 1918 m. pabaigoje ir netrukus teko gintis nuo Raudonosios armijos, lenkų ir P. Bermonto-Avalovo armijos. Pirmieji savanoriai patys pirkdavo ginklus ar išmainydavo juos iš dezorganizuotos vokiečių armijos kareivių. Daug trofėjų likdavo nuo bėgančių bolševikų. O prie Radviliškio 1919 m. lapkričio 21–22 d. sutriuškinus bermontininkus, savanoriams atiteko

2 tūkstančiai šautuvų, 100 kulkosvaidžių, 8 pabūklai, 10 minosvaidžių, tūkstančiai artilerijos sviedinių, aviacijos bombų, 200 tūkstančių šovinių, lėktuvų, automobilių ir daug kitos karinės amunicijos. Tarptautinė karinės kontrolės komisija 1919 m. sausio–vasario mėn. kaip kompensaciją už bermontininkų padarytą žalą valstybei ir piliečiams perdavė Lietuvai kelias dešimtis vagonų geros kokybės karo reikmenų, kurių vertė kartu su laimikiu prie Radviliškio buvo apie 147 mln. auksinų. Daug trofėjų savanoriai paimdavo ir nuginkluodami lenkus. 1919–1920 m. pagrindinis ir slaptas ginklų tiekėjas buvo Antantės valstybių nuginkluota Vokietija. Todėl Lietuvos kariuomenė dažniausiai buvo apginkluota vokiškais *Mauser* tipo šautuvais. Tačiau kai teko kovoti su bermontininkais, Vokietija nutraukė šaudmenų tiekimą, nes toje armijoje buvo daug vokiečių. O kitų firmų šoviniai netiko šiems šautuvams. Padėtį išgelbėjo tai, kad anglų misijos atstovas Rygoje skubiai pristatė į Lietuvą rusiškų šautuvų ir jiems tinkančių šovinių. Per vieną naktį Baisogalos stotyje buvo perginkluoti du pėstininkų pulkai, kurie tęsė kautynes. Buvo labai svarbu suvienodinti kariuomenės ginklus, o tai buvo įmanoma tik apimus karo veiksams. Šalies patriotai laikė karą nebaigtu, kol yra okupuota Lietuvos sostinė, todėl intensyviai tobulino kariuomenę. 1925 m. Italija kreipėsi į kitų šalių atstovybes, norėdama parduoti gerų ginklų, atitekusių jai už dyką po Pirmojo pasaulinio karo. Užprašė nedidelę kainą – buvo prasmė pirkti. Tų metų sausio – kovo mėn. priimti ir pargabenti į Lietuvą apie 50 tūkst. *Ross-Einfeld* sistemos šautuvų ir jiems apie 50 mln. šovinių nuvyko pulkininkas Birutis, du kapitonas artileristai P. Lesauskis ir J. Vėbra bei kiti komisijos nariai. Vasario mėn. buvęs karo laivas *Yzida* su kroviniu ir visa komisija išplaukė iš Neapolio uosto. Perplaukus Gibraltarą, prasidėjo didelis štormas, kuris apgadino laivą. Kelionė užsitęsė. Trūko maisto provizijos ir papildyti jos pakeliui nepasisėkė, nes dėl didelių štormų laivo neišleisdavo į uostus. Tik po keturių savaičių *Yzida* įplaukė į Klaipėdos uostą. Tokia buvo pirma J. Vėbros komanduota išgyti ginklų. Tada atgabentų šautuvų pakako perginkluoti visą tuometinę Lietuvos kariuomenę.

Vėliau, po visų studijų Prancūzijoje, jam teko ne kartą užsienyje spręsti daug sudėtingesnius klausimus. Jis buvo diplomatiškas derybininkas ir reiklus karinių užsakymų priėmėjas. Būdamas aukštos kvalifikacijos specialistas, jis ne kartą prispausdavo garsias Europos ginklų pramonės įmones. Taip atsitiko Belgijos firmai. Gaminant kulkas buvo prasilenkiama su brėžinio sąlygomis, ir nors kulku balistinės savybės dėl to nenukentėjo, J. Vėbra pareiškė rimtas pretenzijas. Už tą netikslumą firma sumokėjo 130 tūkst. litų. J. Vėbra dar atstovavo Ginklavimo valdybai arbitražo byloje su Šveicarijos firma, kuri pagamino automatines priešlėktuvines patrankas *Oerlikon*, kurios buvo nepakankamai taiklios. Tuomet mūsų nedidelei ir mažai žinomai valstybei dėl J. Vėbros gebėjimų pavyko laimėti labai svarbią mūsų šalies prestižui bylą.

1930 m. kovo 26 d. J. Vėbrai buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis, o birželio mėn. jis perkeltas iš Vytauto Didžiojo karininkų kursų lektoriaus pareigų į Ginklavimo valdybos Chemijos karo dalies viršininko pareigas pulko vado teisėmis. 1932 m. vasario 13 d. už ypatingus nuopelnus Lietuvai apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu. Tais metais paskirtas Artilerijos komiteto pirmininku pulko vado teisėmis.

Jau pradėjęs studijuoti Prancūzijoje J. Vėbra buvo įsitikinęs, kad kai kuriuos karinius reikmenis galima gaminti Lietuvoje – tai būtų pigiau, patikimiau, mažiau reikėtų priklausyti nuo užsienio firmų. Ir tokia mintis yra viename jo raporte iš Tulūzos. Kai jis, chemijos mokslų daktaras, grįžo iš Prancūzijos, jį nustebino tai, kad Artilerijos komitete greta mūsų karininkų dirbo pirotechnikas, pasamdytas iš svetur už labai didelę algą. Anot J. Vėbros, tai buvo nesaikinga. Po kelių švelnių abipusių replikų su šio komiteto pirmininku prof. Viktoru Biržiška J. Vėbrai buvo duotas įsakymas pagaminti 12 raketų. Jis įsakymą įvykdė. Manevrų metu šios visos paleistos raketos puikiai veikė. Po šio epizodo J. Vėbra išdėstė Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorijos kūrimo idėją savo šefui generolui M. Pečiulioniui, kuris labai noriai priėmė šį sumanymą. Tuomet jau buvo ruošiamasi statyti šaudmenų gamyklą Linkaičiuose. Be Tyrimų laboratorijos būtų buvę neįmanoma užtikrinti sėkmingo šios įmonės darbo. 1930 m. spalio 7 d. Artilerijos komiteto posėdyje apsvaistytas J. Vėbros paruoštas Tyrimų laboratorijos projektas. Prasidėjo apmąstymų ir diskusijų metas.

1932 m. Krašto apsaugos ministerija davė sutikimą statyti Tyrimų laboratoriją. J. Vėbra lankėsi geriausiose tokios paskirties laboratorijose Vokietijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Ispanijoje, Belgijoje ir kitur ir atrinko geriausias idėjas. Vėliau jis rašė: *„Niekas nebuvo akiai pamėgdžiota, visi mūsų TL įrengimai buvo sugalvoti ir suprojektuoti Ginklavimo valdybos personalo.“* 1933 m., kai formavosi galutinis laboratorijos modelis, slaptame rašte apie TL įkūrimo eigą ir artimiausius jos uždavinius gen. M. Pečiulionis ir J. Vėbra rašė vyriausybei: *„Tyrimų laboratorijos tikslas – aptarnauti moksliniu ir technikiniu atžvilgiais visas ginklavimo sritis. Modernus karas galimas tik moderniškais ginklais.“*

Tyrimų laboratorija buvo orientuojama ne tik į kariuomenės poreikių tenkinimą. Būta daug ir ūkinių planų. Todėl jos pastatų projektas turėjo būti visapusiškai patogus. Konkurso tvarka buvo pasirinktas architekto V. Landsbergio-Žemkalnio parengtas Tyrimų laboratorijos pastatų projektas. Tai buvo puikus variantas tokiam specifiniam objektui tinkamai veikti taikos ir karo sąlygomis. Numatyta net patalpa bibliotekai, kurioje vėliau sukomplektuota labai vertinga pažangiausių šalių mokslinė literatūra ir periodika. 1935 m. statybų darbai buvo baigti, įrenginių montavimas dar tęsėsi. Pagrindinė Kaune savo inžinierių bei mokslininkų suprojektuota aparatūra ir kita svarbi įranga buvo užsakyta Prancūzijoje ir Vokietijoje.

Ginklavimo valdybos viršininko gen. M. Pečiulionio įsakymu nuo 1935 m. rugpjūčio 7 d. J. Vėbrai buvo pavesta administruoti Tyrimų laboratoriją ir organizuoti jos mokslinių tyrimų darbus. 1936 m. kovo 25 d. J. Vėbra buvo paskirtas jos viršininku. M. Pečiulionis, rašydamas atestacijas savo pavaldiniams, apie jį parašė:

„Drausmingas, labai autoritetingas ne tik savo specialybės srityje, bet dėl didelės erudicijos ir kitų mokslų šakose. Didelės iniciatyvos. Atsakomybės pajutimas didelis ir niekada jos neatsisako. Punktualus virš pagyrimo.“

Tyrimų laboratorijos veiklos planuose buvo chemijos, fizikos, mechanikos, optikos, balistikos, medicinos, botanikos ir kitų mokslo šakų klausimai. Todėl joje dirbo įvairių sričių specialistai, bet dauguma jų buvo chemikai. J. Vėbra suda-

rė palankias sąlygas dešimtims jaunų specialistų atskleisti savo gebėjimus. Visi laboratorijos darbuotojai pasižymėjo dideliais gabumais ir patriotizmu. Dažniausiai drąsių jų planų įkvėpėjas buvo visuomet žvelgiantis į ateitį J. Vėbra, kurio nuolatinis tikslas – turėti savo šalyje stiprų karo mokslo potencialą. Tuomet vis daugiau laikytasi nuostatos: „*Norėdami turėti nepriklausomą valstybę ir kariuomenę, privalome turėti ir nepriklausomą karo reikmenų gamybą.*“

Tyrimų laboratorija glaudžiai siejo savo darbą su ekonomine valstybės veikla. Siekta karinei pramonei panaudoti vietines žaliavas, nepirkti to, ką galima pagaminti savo šalyje. Kartu su karinės pramonės plėtojimu didėjo ir darbo vietų skaičius, o tai buvo labai svarbu. Ieškota naujų augalinių žaliavų Lietuvos pramonei, vietinio skysto kuro. Tuomet dokumentuose atsirado terminas „tautinis kuras“. Kai ką gamino pagal Vokietijos licenciją, tačiau reikėjo savo išradimų. Laboratorija atliko daugybę analizių – sprogstamųjų medžiagų, benzino, tepalų, specialiųjų lakų. Konstravo nestandartinius įrankius, prietaisus, aparatus, kurių reikėjo Linkaičių ginklų dirbtuvėms, sprogmenis. Metalistai paruošė vario laužo perdirbimą, planavo parengti plieno strypų gamybą šautuvų ir kulkosvaidžių vamzdžiams. Šios ginklų detalės karo atveju greitai susidėvi, o gaminių ruošų pristatymas negarantuotas. Todėl geriau buvo gaminti patiems. Inž. V. Babilius susirūpino, kad tada iš Lietuvos kasmet buvo išvežama pusvelčiui apie 4 tūkst. tonų metalo laužo. Tuo tarpu artilerijos sviedinių kevalų gamybai kasmet reikėjo 1 tūkst. tonų plieno ir jį reikėjo pirkti užsienyje. Jei vyktų karas, plieno pristatymas negalėtų būti užtikrintas. Todėl V. Babilius pasiūlė įrengti Lietuvoje elektrinę plieno lydymo krosnį, kuri kasmet sutaupytų po 180 tūkst. litų ir atsipirktų po trejų metų. Net buvo numatyta ir tai, kad krosnis dirbs naktimis, kai elektros energija pigesnė. Prieškariu krosnį pagamino ir sumontavo Lietuvoje Italijos firma.

To meto vokiečių specialistų nuomone, Lietuva buvo tapusi ginkluota tauta. J. Vėbra dažnai sakydavo, kad jis vadovaujasi šūkiu „*Kiekvienas mokslas geras, bet geriausias tas, kuris moko ginti savo Tėvynę.*“ Tarpukario patriotų kūrybinė mintis gyvavo. J. Vėbra ir P. Lesauskis, kuris, jau besimokydamas Italijoje, pagarsėjo kaip išradingas balistikas, buvo ne fantastai, o geri specialistai. Jie sukūrė niekur iki tol nežinomos konstrukcijos artilerijos ginklą, kuris galėjo veikti ir kaip patranka, ir kaip haubica. Šio ginklo pavyzdžiai buvo pagaminti užsienyje ir atgabenti į Lietuvą. Netrukus sovietinė armija okupavo mūsų valstybę. Neprašyti svečiai išardė vieną „hibridą“ ir išskraidino jį į Maskvą. Kur kiti dingo, nežinoma.

Okupantų „specialistai“ bandė išmontuoti ir išvežti kai kurią Tyrimų laboratorijos įrangą, tačiau nepavyko, nes jų neįmanoma buvo išmontuoti nesugriaunant viso gelžbetoninio pastato korpuso. Laborantas E. Binkevičius (Binkis) pradėjo skubiai slapstyti laboratorijos prietaisus, chemines medžiagas ir ginklus, kurių vėliau prireikė birželio sukilimo metu. J. Vėbra buvo Tyrimų laboratorijos vadovu iki paskutinės jos gyvavimo dienos. Likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 m., Tyrimų laboratorija galėjo patekti okupantų kariškių žinion. Tačiau J. Vėbrai pasisekė laboratoriją su visu moksliniu personalu perduoti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultetui. Pats atsistatydino, išėjo į atsargą, dirbo adjunktų universiteto Organinės technologijos katedroje. 1941 m. sausio 4 d. J. Vėbra buvo patvirtintas docentu ir katedros vedėju. Norėdamas parengti gerų

pramonės specialistų, jis įvedė į studentų mokymo programas naujas disciplinas. Parašė vadovėlius: *Organinė technologija, Natūralūs ir sintetiniai tanidai* ir kt., tęsė tyrimus, susijusius su vietinių tanidinių medžiagų gamybos technologijos tobulinimu.

1941 m. balandžio mėn. LTSR vidaus reikalų komisaras A. Guzevičius raportavo į Maskvą, kad nuo pat sovietų santvarkos įvedimo Lietuvoje momento kontrevoliuciniai nacionalistiniai elementai išvystė aktyvią antisovietinę veiklą. Po sunkios šoko būsenos savo tėvynę mylintys žmonės pradėjo burtis kovai su okupantais. J. Vėbra įtraukė į pagrindinę veiklą buvusius Tyrimų laboratorijos darbuotojus - J. Babina, E. Binkevičių, V. Binkį, V. Literškį, K. Raičinskį ir daug kitų. Technologijos fakulteto laboratorijoje buvo slaptai išsaugota daug cheminės medžiagos, reikalingos minoms ir granatams gaminti. Ginklų paruošimu ir amunicija rūpinosi laborantas E. Binkevičius kilęs iš Vozgučių kaimo, Pandėlio vls., Rokiškio apskr. Kauno pasipriešinimo organizacijoje dalyvavo studentai, profesoriai, buvę Lietuvos kariuomenės karininkai. Vilniuje pagrindis susidarė iš lietuvių karininkų, tarnavusių Raudonojoje armijoje, ir atsargos karininkų. Siekiant sujungti abiejų sostinių pasipriešinimo jėgas bendrai kovai 1940 m. spalio 9 d. Vilniuje susitiko abiejų miestų pagrindžių vadovai – mjr. V. Bulvičius, plk. dr. J. Vėbra, dr. A. Damušis, dr. P. Padalis, L. Prapuolenis ir V. Nasevičius. Vilniečiai nesugebėjo ko nors reikšmingo nuveikti, nes jų grupę NKVD susekė ir beveik visus areštavo. Kauno organizacijos veikla buvo gerai konspiruota. Todėl tėra mažai duomenų apie J. Vėbros veiklą ruošiant 1941 m. birželio sukilimą. Tačiau tai, kas yra žinoma, rodo, kad jis buvo vienas pagrindinių jo vadų. Sukilimo organizatoriai palaikė ryšius su Berlyne 1940 m. lapkričio 17 d. įkurtu Lietuvių aktyvistų frontu (LAF), kuriam vadovavo K. Škirpa – Lietuvos Respublikos atstovas Vokietijoje, Lietuvos kariuomenės atsargos pulkininkas, savanoris kūrėjas. Ši organizacija siekė gauti užsienio šalių diplomatinę, politinę ir karinę paramą pasipriešinimo kovai Lietuvoje. Situacija buvo panaši į 1918–1919 m. Tuomet, siekiant nepriklausomybės, buvo pasinaudota Rusijos ir Vokietijos tarpusavio karu. Dabar sukilimo data buvo siejama su Vokietijos ir SSRS karo pradžia. Pagrindiniai sukilimo vadovai – A. Damušis, L. Prapuolenis, K. Škirpa ir J. Vėbra.

Pasiruošimas kovai vyko sklandžiai. Vokiečiai per LAF'ą bandė sutrukdyti surengti sukilimą. Tačiau jis įvyko. 1941 m. birželio 22 d. LAF'o štabo posėdyje buvo paskelbta, kad sukilimas prasideda. A. Damušis ir J. Vėbra iš šio posėdžio nuvyko į vieną svarbiausių sukilimo židinių – į Technologijos fakultetą, kur susirinko profesoriai, studentai ir kiti darbuotojai. Ten atvyko ir pritariantys LAF'ui milicininkai su trimis lagaminais, pilnais pistoletų. Sukilimas vyko pagal labai gerai apgalvotą planą. Tą dieną sukilėliai užėmė strateginius objektus. Iš Aleksoto prabilo studentų pagaminta radijo stotis. Buvo suplanuota, kad Kauno centre esantis radiofonas visą naktį transliuos svarbias visai Lietuvai žinias. Bet bolševikai, bėgdami iš miesto, suspėjo sugadinti radiofono įrenginius. Padėtį išgelbėjo J. Vėbros išvalgumas – jis iš anksto paruošė atsargines dalis. O kad priešai neužpultų, radijo stotį Ažuolyne, kelią į stotį J. Vėbra su bendražygiais užminavo. Birželio 23 d. anksti ryte sukilėlių štabe L. Prapuolenis, A. Damušis ir J. Vėbra suredagavo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktą ir trumpą atsišaukimą. Kai jie atvyko į radiofoną, jų nenorėjo įsileisti į vidų ginkluotas sovietų sargybinis.

J. Vėbra atpažino, kad tai buvęs jo studentas, ir įsakė jam mesti ginklą. Aparatūra buvo paruošta transliavimui, tačiau nebuvo elektros srovės, nes raudonarmiečiai apsupo radijo stotį ir inžinieriai bijojo su jais konfliktuoti. Po griežto pokalbio srovė buvo įjungta. L. Prapuolenis LAF'o vardu lietuviškai perskaitė paruoštus dokumentus apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą ir Laikinosios vyriausybės sudarymą. Šį tekstą vokiškai perskaitė A. Vaitekūnas, o prancūziškai – J. Vėbra. Po to nuskambėjo Lietuvos himnas. Įrašą kartojo daug kartų jį išgirdo visuose Lietuvos valsčiuose. Šalyje prasidėjo didelis sąjūdis. O Kaune tą dieną įvairiose vietose griaudėjo sukilėlių ir besitraukiančių sovietinių karių susišaudymai. Technologijos fakultete buvo ruošiamasi atremti antpuolį. Čia pat gatvėje Žaliakalnio sukilėliai kovėsi su raudonarmiečiais. Vakare Radvilėnų plente sukilėliai padėjo tokią galingą miną, kuri galėjo sunaikinti viską 100 m spinduliu. Tačiau vietoj laukiamo taikinio pasirodė pirmieji vokiečiai, kurie tuomet buvo laikomi kovos su sovietija talkininkais. Miną teko nukenksminti. Įžengus vokiečiams į Kauną, jame jau dirbo Laikinoji vyriausybė. Kauno miesto ir apskrities karo komendantu buvo paskirtas J. Bobelis, Ginklavimo valdybos viršininku – J. Vėbra. Birželio 24 d. Laikinoji vyriausybė per radiją kreipėsi į tautiečius, kviesdama į talką visus geros valios žmones, ypač buvusius Lietuvos kariuomenės karius. Į štabą pas J. Vėbrą pradėjo rinktis buvę kariškiai. Darbo atsirado daug – reikėjo ruošti ginklus ir amuniciją kovai su sovietinės okupacijos režimo tarnais, kurie nesusėpė pasitraukti su chaotiškai bėgusia sovietine armija ir pradėjo partizanauti. Birželio 24 d. buvo sudaryta Krašto gynimo taryba siekiant sujungti visas šalies sukilėlių jėgas. J. Vėbra buvo šios tarybos narys.

Sukilėlių ir tarnautojų pastangomis visose Lietuvos apskrityse ir valsčiuose buvo atkurta lietuviška administracija. Lietuvos Laikinoji vyriausybė niekuo neįsipareigojo Vokietijai ir skubiai ėmėsi atkurti normalų gyvenimą šalyje, atlikti desovietizaciją ir denacionalizaciją, tvarkyti mokesčių, darbo jėgos, švietimo, pramonės, bankų ir kitus klausimus. Vyriausybei vadovavo sumanus valstybininkas J. Ambrazevičius. Aplink jį susibūrė išmintingi žmonės – dr. A. Damušis, dr. Z. Ivinskis, dr. A. Maceina, L. Prapuolenis, prof. A. Tumėnas, dr. J. Vėbra ir daug kitų plataus akiračio patarėjų. Vokiečių planai buvo kitokie – Baltijos valstybės turėjo tapti jų imperijos dalimi. Todėl jie pradėjo trukdyti Laikinajai vyriausybei normalizuoti gyvenimą, uždraudė LAF'ą. Pagal jų nuostatas Lietuva negalėjo turėti savo ginkluotųjų pajėgų ir vyriausybės. Net denacionalizavimas jiems buvo ne prie širdies. Laikinoji vyriausybė po kelių savaičių buvo priversta atsistatydinti.

Ilgainiui karo frontas pasisuko atgal. Buvo manoma, kad sovietinė armija nors ir priartės prie Lietuvos, tačiau bus nusilpusi. Tai būtų patogi proga atkurti valstybę. Panaši padėtis buvo 1918–1919 m. Be to, buvo tikėtasi, kad Vakarai užtars Baltijos valstybes. Todėl liko vienintelė įmanoma taktika – telktis, saugoti šalies turta, tausoti žmones, analizuoti tarptautinę padėtį ir įvykius karo frontuose. Dauguma uždrausto LAF'o dalyvių perėjo į jau tarpukaryje egzistavusią stiprią krikščioniškos pasaulėžiūros intelektualų organizaciją *Lietuvių frontas (LF)*, kuri turėjo savo karinį padalinį *Kęstutis*. Jai vadovavo prof. J. Ambrazevičius, doc. A. Damušis, plk. dr. J. Vėbra, žemėtvarkininkas M. Martinaitis ir kt. Vokie-

čių saugumo policijos ir SD vadovas Lietuvoje viename savo pranešime į Berlyną apie pasipriešinimo judėjimą Lietuvoje pateikė išverstą į vokiečių kalbą Laikinąjį politinės karinės organizacijos *Kęstutis* statusą. Jame pasakyta, kad

Kęstutis yra „sudedamoji LF dalis, turinti tikslą atkurti Lietuvos nepriklausomybę etnografinėse žemėse, palaikyti tvarką Lietuvoje, kovoti su komunistinėmis jėgomis, stiprinti lietuvių karinę galią.“

Yra žinoma, kad J. Vėbra 1942 m. rudenį pakvietė į LF aviacijos pulkininką J. Jankauską, kuriam netrukus buvo pavesta vadovauti *Kęstučiui*. Tuomet veikė dar kelios pagrindinės organizacijos, kurių tikslas buvo atkurti Lietuvos valstybingumą. 1943 m. lapkričio 25 d. visos patriotinės jėgos susijungė į vieną organizaciją – *Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK)*. Jos pirmininku tapo Nepriklausomybės Akto signataras S. Kairys. J. Vėbra buvo *VLIK'o* karinis patarėjas ir Karo tarybos narys. Kartu su bendražygiais plk. A. Šova ir plk. int. V. Grudzinsku J. Vėbra parengė šešių divizijų apginklavimo planą. Jame buvo išvardyti reikalingi ginklai – šautuvai, kulkosvaidžiai, pabūklai, minosvaidžiai, šaudmenys, tankai, lėktuvai (naikintuvai, bombonešiai), sunkvežimiai ir kiti karo reikmenys. Buvo susitarta, kad ši ginkluotė iš Švedijos firmos *Bofors* bus gauta skolon ir nelegaliai pergabenta į Lietuvą jūros keliu. Buvo planuota ir JAV lietuvių finansinė pagalba atsilyginant už ginklus. Plano dokumentus į Švediją per Suomiją turėjo nugabenti *VLIK'o* įgaliotas plk. K. Ambraziejus. Pakeliui Taline 1943 m. balandžio 23 d. jis buvo suimtas. Į gestapo rankas pateko visa J. Vėbros ir jo kolegų paruošta dokumentacija. Tardymo parodymuose K. Ambraziejus atskleidė informaciją apie pagrindžio veiklą. Lietuvoje buvo areštuoti 27 žmonės, tarp jų abu *VLIK'o* vicepirmininkai A. Damušis ir B. Gaidžiūnas, 15-metis mokinys Gabrielius Žemkalnis (mūsų laikų politiko Vytauto Landsbergio brolis). J. Vėbrą suėmė birželio 13 d. laboratorijoje. Iš Lietuvos jį išvežė surakintą viena grandine su doc. A. Damušiu. Visi jie buvo kaltinami valstybės išdavimu. Tačiau teismas, paskirtas 1944 m. birželio mėn., negalėjo įvykti, nes sovietinės armijos aviacija subombardavo gestapo pastatą Tilžėje – bylos žuvo. Todėl dokumentai pradėti rengti iš naujo. Kitas teismo posėdis buvo paskirtas Berlyne 1945 m. vasario mėn. Tačiau jis neįvyko, nes vasario 3 d. buvo vienas didžiausių Vakarų sąjungininkų Berlyno bombardavimų ir 27 kalinių lietuvių bylos vėl dingo. Dar kartą teismas buvo paskirtas 1945 m. birželio 15 d., bet tą dieną Trečiojo reicho jau nebebuvo. Šią lietuvių kalinių grupę vežiojo po daugelį Vokietijos kalėjimų, naudojo juos sunkiems darbams. J. Vėbra buvo labai nusilpęs, į darbą draugai jį vesdavo už parankių. Paskutinis kalėjimas buvo Bairaitė. Šiame mieste juos išlaisvino prancūzų armija. Vėliau J. Vėbra sakė, kad į laisvę jis išropojoęs keturpėscias, nes kojos nelaikė. Kartu su tūkstančiais pabėgėlių iš Lietuvos J. Vėbra ir jo likimo draugai prisiglaudė pabėgėlių stovykloje prancūzų okupacinėje zonoje. Gyvenimas nebuvo saugus. Sovietiniai emisarai ketino susigražinti pabėgėlius neva į tėvynę, bet ta žadama tėvynė būtų buvęs Sibiras. J. Vėbra gavo leidimą išvykti į Prancūziją, ten turėjo įtakingų draugų – bendramokslių nuo studijų laikų Tulūzoje. Jį sutiko bičiuliškai, pasiūlė suteikti pilietybę, tačiau negalėjo pažadėti apsaugoti jį nuo

išgabenimo prievarta į Sovietų Sąjungą, nes šalyje šniukštino NKVD agentai, kuriems Prancūzijos komunistai padėdavo gaudyti pabėgėlius iš Rytų kaip nacių talkininkus. J. Vėbra padirbėjo Paryžiuje Katalikų instituto laboratorijoje ir firmoje *Ambra*. Iš KGB archyvo dokumentų matyti, kad sovietinis saugumas pokario metais domėjosi J. Vėbra ir net turėjo jo adresą Paryžiuje.

1949 m. J. Vėbra išvyko į JAV. Lietuvoje liko šeima. Baigiantis karui daug jo kolegų pasitraukė nuo sovietinės okupacijos į Vakarus. Emigruodamas į Ameriką E. Binkevičius vežė su savimi brangią relikviją – raktą nuo Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorijos. Likę Lietuvoje bendražygiai 1944 m. rudenį artėjant Rytų frontui dėjo dideles pastangas neišleisti į šalį sovietinės armijos. Žemaitijoje prie Sedos apie 6 tūkst. jaunų vyrų susirinko į Tėvynės apsaugos rinktinę. Vadovauti jai buvo pakviestas savanoris kūrėjas, tarpukario pulkininkas M. Kareiva. Formuodamas II pulką jis mirė. Ilgametis J. Vėbros viršininkas ir atkaklus Tyrimų laboratorijos kūrimo globėjas generolas M. Pečiulionis išsiuntė savo šeimą į Vakarus, o pats liko kurti pogrindžio, vėliau išėjo partizanauti. Artileristas kapitonas V. Žemaitis sujungė visos Lietuvos pasipriešinimo judėjimą į partizanų armiją, kuri kovojo su okupantais iki 1953 m.

Būdamas emigracijoje J. Vėbra greta sudėtingų kasdieninių darbų daug dėmesio skyrė išėivijos visuomeninei veiklai. Darydamas pranešimus lietuvių bendruomenės renginiuose Vasario 16-osios ir Lietuvos kariuomenės minėjimų proga, jis ragino išlaikyti lietuviybės dvasią šeimose, ugdyti tautinę vienybę. J. Vėbra buvo vienas iš *Lietuvių rezistencinės santarvės (LRS)* steigėjų ir jos vicepirmininkas. Ši politinė ir kultūrinė organizacija buvo įsteigta 1950 m. siekiant teikti paramą antikomunistinei rezistencijai Lietuvoje ir palaikyti užsienio lietuvių ryžtą atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. LRS padaliniai buvo JAV, Britanijoje, Vakarų Vokietijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje. Nuo 1951 m. Londone keletą metų buvo leidžiamas žurnalas *Santarvė*. J. Vėbra buvo jo redkolegijos narys. Viename 1954 m. numerio straipsnyje *Lietuviškoji pramonė ir jos natūrali kryptis* jis rašė:

„Šiandieną bet kurio krašto turtas ir gerovės laidas yra išmokslinti žmonės. Mūsų – tremtinių – didžiausia pareiga parvežti Lietuvon jos pramonei reikalingų gerai išmokslintų technologų.“

Jis ragino išėivijos jaunimą studijuoti pramoninę mikrobiologiją, genetiką, elektroniką, precizinę mechaniką. Jo pavardė minima beveik visuose Bostono Lietuvių enciklopedijos tomuose. Į šį leidinį jis parašė keliasdešimt straipsnių chemijos mokslo klausimais.

Stebėtina, kaip toli žvelgė šis puikus mūsų kraštietis. Jis lankėsi Lietuvoje 1991 m. ir 1993 m. Ketino grįžti į Lietuvą. Bet 1994 m. vasario 9 d. jis mirė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Palaidotas Vilniuje, Antakalnio kapinėse, su visomis civilinėmis ir karinėmis iškilmėmis.